

Atbalss

pasaules

Virši
Rīgas

12

LEGENDAS

Pasaules Atbalss Nr.49

LEPNA, SKAISTA UN LAIMĪGA...

Latviski gaišais komponists Emīls Dārziņš, sevi gandrīz vai Dieva kārtā iecēlušais dekadentu idejiskais vadonis Viktors Eglītis, mazais cilvēks un dižais dzejnieks Edvarts Virza – viņi ir tik atšķirīgi, ka, šķiet, nekā kopīga viņiem nav. Tomēr šos cilvēkus vieno kādas neredzamas saites – viņi visi reiz mīlējuši vienu un to pašu sievieti. Tā bija skolotāja, tulkotāja un mūziķe Marija Stalbova – Eglīte.

MAIJA KREKLE

1879.(citos avotos-1878.)gada 5. novembrī (pēc vecā stila) Cesvaines Grašu Sakumos piedzima saimnieku piektais bērns – meita Marija Emīlija. Stalbovu ģimene bija attālos rados ar Poruku dzimtu. Veiksmīgi saimniekojot, tā bija kļuvusi krietni turīgā un tai bija savs veikals. Bet mazā meitene jau no bērnības bija citādāka par pārējiem, viņas iekšējā pasaule bija krietni vien dzejskāka par to, kurā viņai nācās dzīvot. Mūzika bija viņas lielā mīlestība, tai viņa alka ziedot savu šķietami pelēko dzīvi, bet, būdama bailīga un vecākiem paklausīga meita, labi saprata, ka dzīvei vajadzīgs stingrāks pamats. Un neviens pats šai bālajā putnēnā nesa-juta to liktenīgo sievieti, kas reiz atstās dziļas pēdas daudz izcilu cilvēku dvēselē, kuras dēļ skums un kritīs izmisumā, kuru dievinās un cels debesīs, kuru nekrietni krāps un dziļi mīlēs.

Pabeigusi Rīgas Lomonosova ģimnāziju, viņa vēl loloja sapni par Pēterpils konservatoriju, bet nostāties pret vecāku gribu un pašai lemt savu likteni viņai pietrūka spēka. Marija Stalbova kļuva par krievu valodas skolotāju Maldoņa ģimnāzijā. Brīvais laiks tika ziedots mūzikai, viņa privāti mācījās klavierspēli pie labiem skolotājiem, apmeklēja visus ievērojamākos koncertus. Zeltmatainā, aristokrātiskā skolotāja ar brīnišķīgo mūzikas izjūtu apbūra jauno latviešu komponistu Emīlu Dārziņu. Salauzts un vīlies dzīvē, nepabeidzis studijas tai pašā Pēterpils konservatorijā, uz kurieni reiz tik ļoti gribēja doties Marija, viņš bija atgriezies Latvijā un smagi cieta no te valdošā provinciālisma un nenovīdības. Marijā viņš saskatīja savas gaišās nākotnes cerību, tikai ar šo sievieti viņš varētu kļūt laimīgs. Jau mēnesi pēc iepazīšanās Marija saņēma Emīla Dārziņa bildinājumu:

„Man ir tāda sajūta, it kā es jūs jau sen būtu pazinis, itin kā kad mēs jau būtu satikušies citā kādā pasaulē!..)Būdam fatālists, es nespēju atsavināties no domām, ka vienīgi jūs esat mana istā...”.

Bet bija vēl kāds cilvēks, kas Mariju uzskatīja par savējo. 1901. gada pavasarī Rīgas Latviešu biedrības ballē Marija tika iepazīstināta ar jauno literātu Viktoru Eglīti. Arī viņš pār-dzīvoja smagu jaunības krīzi, meklēdams savu vietu literatūrā un negribēdams samierināties ar viduvēja rakstnieka slavu. Vasaras brīvdienās kopā ar drauga māsu viņš bija viesojies Marijas mājās, un Mariju uzreiz

bija aizrāvis šī dēmoniskā cilvēka pārdošais un pārgalvīgais straujums, mirdzošās acis un baltie zobi. Viņa iedomājās šos zobus savā plecā un kaklā, šīs domas jaunavā modināja saldi mokošas un vārdos neizsakāmas sajūtas. Rudenī viņi no jauna satikās Rīgā. Eglītim nepatika Dārziņa biežs cietošanās pie Marijas, kaut arī viņa jau savā sirdī bija atraidījusi komponista pielūgsmes pilno mīlestību. Marija Stalbova instinkti vieta, ka Emīls Dārziņš viņai laimi nenesīs. Kaut arī Viktors Eglītis devās projām uz Penzu un vēlāk Pēterpili, Marija izvēlējās viņu un nenovēršami metās dziļā un tumšā kaislības bezdibēnī. Viņa uzticēja visas savas domas un jūtas Viktoram, aizsūtīdama viņam savu dienasgrāmatu. Viktoru no jauna ieraugot, Marijas kājas pinās zālē un ļīma nespēkā, tik liela bija šī cilvēka vara pār viņu. Pakļāvīga un bez pašapziņas, sentimentālus romānus salasījusies un savu sarpu pasaulē dzīvoda, viņa drebēja apbrīnā Viktora gudrības priekšā. Viņam patika mācīt, viņam patika būt gudrākajam, labākajam, vienīgajam. Pirmais skūpstis zem plaukstošā bērza vārtu ēnā, garīgas sarunas par Humboltu un sankritu un gaišā mīlestības dvesma likumsakarīgi noveda pie kaislīgas atdošanās. 1903. gadā viņi Rīgā jau dzīvoja kopā. Protams, tas darīja raizes Marijas vecākiem. Viņiem nepatika topošais znots, vasarā Viktors tika izdzīts no Stalbovu mājās, kur viņš bija ieradies apciemot savu mīļoto. Vecāki nolēma pieņemt mazāko ļaunumu un sūtīt nepaklausīgo meitu uz Maskavas konservatoriju – labāk lai plinkšķīna klaviersē nekā precas ar tādu nevērtīgu cilvēku. Kā Marija vēlāk nožēlo to, ka nebrauca projām!

Kaislība tomēr bija stiprāka, padēvība mīļotajam vīrietim – nepārvarama. Pie tam Marija, lai cik progresīvu viņu gribēja izveidot Viktors, tomēr širdī jutās grēcīga, bez laulības dzīvojot kopā. Tāpēc viņa bija patiesi laimīga, kad 1904. gada 10. februārī pareizticīgo Debesbraukšanas baznīcā deva jāvardu Viktoram Eglītim, nākamajam latviešu dekadentu teorētiķim un vadonim...

Jaunais vīrs tik dziļi bija gremdējies jaunā literārā rīciena teorijā, ka arī savā personiskajā dzīvē aizrautīgi sāka iemiesot tā idejas. Iedziļināšanās psihes stāvokļos,

miesas un baudas slavināšana, dēmonisko mūzu meklēšana – viņam, dievišķajam, viss bija atļauts. Marija bija par lēnu un vēsu, viņai arvien vēl bija daudz pilsonisku uzskatu un kautrības. Jau drīz pēc kāzām par Viktora mūzu kļuva viņa skolniece Ina, viņš ar ilgām atcerējās savu draudzeni Antopinu Sazonovu, skaistu un ekstravagantu muižniecei, kas bija aizrāvusies ar revolucionārām idejām. 1905. gadā pēc strīda ar Raini Eglītis pameta sievu Rīgā un devās uz Kijevu, lai iegūtu zīmēšanas skolotāja diplomu un izbaudītu lielam garām pienākošo brīvību. Marija bija apjukusi, viņu smagi nomāca tūnīkoku pārdēvēti, bet viņa arī patieciģi pieņēma to, ka sieva – tā ir „dzīves proza, mākslas nāve, ģenija slepkava”. Viktora portrets stāvēja Marijai zem spilvena...Viņa sapņoja par bērnu, atcerējās, cik ļoti iemīlējusi Viktoru pēc tam, kad viņš reiz bija rakstījis par mazo radibīgu, kas viņiem varētu būt. Apciemojusi vīru Kijevā, Marija mājās atgriezās izmisusi. Tur viņi dzīvojuši trijā – ar Ina viesojosies pie Viktora. Traģiskas un skaistas dienas – tā šo laiku raksturoja Viktors, Marija savās piezīmēs rakstīja par šauru laipu virs bezdibeņa, kurā gan bail iekrist, gan arī gribas pazust uz visiem laikiem.

1906. gads nesa sapņa piepildījumu. Viktors un Marija sagādāja dēlu Anšlavu. Pāris nedēļas

pirms Eglīšu dēla dzimšanas arī Emīla Dārziņa un viņa sievas Marijas (šis vārds komponistam bija liktenīgs)ģimēnē piedzima dēls Volfgangs. Vasaru abas ģimenes pavadīja kopā, arī pirms tam bieži vien viņi bija dzīvojuši kaimiņos, tā ka nekur Eglītis no nepatīkamā sāncensa tālu netika. Vēlāk ļabi draugi kļuva Dārziņu Volis un Eglīšu Anšlavs. Marijai dzemdības bija smagas, beigās abi Rīgas labākie ārsti bija spiesti lietot stangas. Viktors piedzīvoja ārkārtīgas dvēseles mokas. Mierīgu un nesatricināmu prātu visu laiku sagādājis sievai garīgas ciešanas, viņš nonāca izmisumā par to, ka ir vainīgs Marijas necilvēciskajās fiziskajās mocībās. Viņš nolēma iziekt par ceturtā stāva logu, ja Marija nomirs. „Jaunais dekadents”, kā zēnu nosauca ārsts, laimīgi tika izvilks šai pasaulē. Sešas nedēļas Viktors Eglītis pats rūpējās gan par sievu, gan dēlu. Viņš ietina mazuli autiņos, guldīja savas grāmatu kastes vācā un aizgrābīdā vēroja Ansiti, atradzams, ka viņa gudrās, tumšās acis atgādina upenes pēc lietus...Tā kā Marija drīz vien atgriezās darbā, Viktors Eglītis bērnaukles lomā palika līdz pat 1907. gada rudeni, kad, atstādams ģimeni Rīgā, devās uz Tērbatu studēt klasisko filoloģiju. Ar to studēšanu kā gāja, tā gāja, bet radošam garam nepieciešamo brīvību un impulsus viņš guva. Marija kļuva par galveno

ģimenes apgādātāju. Naudas gan vienmēr bija par maz. Viņa pāršuva savus vecos tērpus, māte un brālī palīdzēja ar pārtiku, ar Viktora māte, kas Mariju mīlēja no visas sirds. No mūzikas viņa neatteicās, turpināja papildināties klavierspēlē. Jaunā sieviete, kuras sievišķība bija atmodināta un tad pamesta novārtā, vakaros pēc darba dienas iededza sveci un skatījās gulošajā dēlēnā, jūtu uzplūdā skūpstīja viņa mazo roželi un tad sēdās pie galda rakstīt vēstuli tālumā mītošajam vīram.

Viņa rakstīja par savu dzīvi, par bērna pirmajiem darbieniem, par viņa draugiem, kas viesojās pie viņa. Naivi nopietnais Kārlis Jēkabsons un augumā mazais, bet savā garā lielais Edvarts Virza bieži sagadījās kopā Marijas dzīvoklī – viņi abi bija Eglīša kundzē iemīļējušies. Bet viņa mīlēja tikai savu Viktoru... Abi kungi sajūsmi nāti klausījās Marijas klavierspēli, sacentās par Anšīša labvēlību, nesdami viņam konfektes. Marija ar interesi vēroja iemīlēšanās atspulgu Jēkabsona seņā, klausījās Virzas kaislīgajos vārdos. Marija pirmo reizi savā mūžā saprata, ka ir brīva un grēcīga sieviete. Un tas viņai sagādāja priekul Viņas plaušas nebija veselas, toties dzīves alkas bija lielas. Ar Jēkabsonu bija tik labi parunāties, viņš rakstīja jaukus dzejoļus, Marijai muzicējot. Virza sajūsmi nāja ar savu atklātību un pārdzīvoto jūtu skaistumu. Jēkabsons viņai stāstīja arī par alkohola postā grīmošo Dārziņu, kuru tikai Marija varot glābt. "Alkoholiķis paliek alkoholiķis. Esmu tik laimīga, ka liktenis un mans instinkts mani glāba no viņas sievas goda," – Marija lepnī un nesatricināmi rakstīja Viktoram. Pēc pusgada viņa ar gaisārtām un baltām rozēm stāvēs kapličā pie komponista zārka, palūgusi atstāt viņu vienu ar aizgājēju. Tur viņa

sajuta, ka Dārziņš viņai ir visu priedēvis. Ko Marija vienatnē darīja kapličā pie cilvēka, kas tik ilgi un bezcerīgi viņu bija mīlējis, – to neviens vairs neuzzinās.

Bet pirms tam jaunā sieviete bija izbaudījusi brīnišķīgo sajūtu, ka visa pasaule ir pie viņas kājām. Viņas burvības varai pakļāvās Kārlis Jēkabsons, viņa bija starp divām mīlestībām. Kādreizējais ideāls – piederēt tikai Viktoram – piederēja pagātnei, viņa savu likteņa sniegto un vīra piespēlētu un laipni atvēlētu kausu tukšos līdz dibenam. Viņa bija laimīga, klejotot pa ielām un runājoties ar Jēkabsonu, debess virs viņiem bija zvaigžņu pilna. Un par katru tikšanos viņa, vīra mūdināta, vaļsirdīgi arī visu viņam izstāstīja. Viktora mācīta, Marija atbrīvojās no saviem aizspriedumiem, nezināšanas un arī no paša Viktora varas. Viņas atbrīvotais gars spēcīgi izpauzās mūzikā, Marija mēģināja spēkus arī literatūrā, tulkoja. Viņa jutās par sevi tik pārliecināta, ka gribēja darīt laimīgu ne tikai Viktoru un neveiklo dzejnieku Jēkabsonu, bet arī daudzus citus, vispirms jau nelaimīgo Virzu, kuru neviens cits nemīl. Arī Dārziņa skumjo dvēseli viņa būtu atplaucējusi...

Viktors, Tērbatā dzīvodams, arī nodevās romantiskām kaislībām. No sievas viņš prasīja tikai vienu – nebūt mietpilsoniski, ja viņa grib kādu mīlēt, lai dara to dzīvi un aktīvi, neko neslēpjot. Viņi abi paceļās pāri pasaules niecībai kā lieli gari, kam sevis izzināšanā viss ir atļauts – tikai lai Anšītis neko nemana.

Jēkabsona laiks Marijas dzīvē pagāja ātri, uz ilgu palikšanu tajā ienāca dievišķo rotaju apdziedātājs Edvarts Virza. Šai mīlestībai bija daudz kaisles un ciešanu, pazemojuma un cēluma. Dzejnieks aizrautīgi priecājās par viņas skaistumu, skūpstīja viņas

Kārlis Jēkabsons

acis, stundām viņš varēja klausīties Marijas muzicēšanā. Marija mēģināja nokārtot Virzas dzīvi, gribēja būt viņam arī padomdevēja un draugs. Un vēl Marijai patika tas, ka tagad Viktors tiecās pēc viņas, baidīdamies sievu pazaudēt. Visu laiku bija bijis otrādi. Viņi rakstīja viens otram atklāti, dažreiz pārmetumi bija asi, tika spriests arī par šķiršanās, jo viss viņu laulībā likās jau piedzīvots – izmisīga mīlestība, greisirdības mokas, dievināšana un atdošanās citiem. Un tomēr – „Es Tevi milu tikpat dziļi un neizsakāmi kā tu mani, kaut arī esam atzinušies nemīlestībā viens otram,” Viktors rakstīja sievai. Marijas vēstules bieži vien papildināja ar zilu zīmuli veiktie Anšīša „pieraksti”.

Savu mīlestību Eglīši no jauna pierādīja, dodot dzīvību otram dēlam – 1913. gada 9. oktobrī piedzima Viktors Vidvuds Manfreds. Sagaidījis piedzimstam bērnu, kas šoreiz bija tēva kopija atšķirībā no mātei tik līdzīgā Anšlava, Eglītis devās uz Tērbatu turpināt studijas. Marija nespēja atlab, pastāvīgajam klepjam un kakla sāpēm pievienojās vēnu iekaisums, sāpes viņu mocīja nakti un dienu. Anšītis bija jauks septiņgadīgs puisēns, kas, mīlot māmiņu, bija ļoti gādīgs pret mazo brālīti. Viņš arī mātei piedāvāja savu mazo plecu, kur pieturēties, kad viņa mēģināja nostāties uz kājām. Marija pārmeta sev, ka nav bijusi pietiekami laba māte, bijusi par daudz nervoza un mazo dēlu bieži sāpinājusi, pati savās problēmās gremdēdamās. Viņas stāvoklis neuzlabojās, un Viktors Eglītis uz visiem laikiem pameta studijas, lai koptu slimu sievu un būtu kopā ar bērniem.

Kara laikā dažus gadus ģimene kopīgi pavadīja Krievijā, pēc tam laiks un notikumi viņus izšķīrība.

1918. gadā Viktors no Sormovas uz Alūksni atveda sievu un dēlus. Anšlavs vairs nebija mazais un mīļgais puisēns, bet jau krieni vien cīņās ar krievu puīšiem norūdījies, nepaklausīgs nesauzdīs, ar kuru mātei nemaz nebija viegli tikt galā. Vudīņš, kā ģimenē sauca jaunāko dēlu, vēl bija mātes mīlulis. Anšlavs, pēc skata īsts mātes dēls, bija mantojis tēva zīmēšanas tieksmi un radošās spējas, bet tēvam tik līdzīgais Vidvuds – mātes mīlestību uz mūziku.

Un abi Marijas dēli, peldoties Alūksnes ezerā kopā ar augumā mazo, spalvaino Edvartu Virzu, pat nenojauta, ko šis cilvēks viņu mātei nozīmēja. Viņi nezināja, ka katrs šo cilvēku tikšanās bija svētki viņu abu dvēselēm un miesai. Un vispār – kas tad agrā jaunībā, kad pašam ir tik daudz problēmu un piedzīvojumu, pievērs uzmanību saviem mūžvecajiem un garlaicīgajiem vecākiem? Topošā rakstnieka un mākslinieka Anšlava Eglīša dienagrāmātā māte līdz viņas pāragrajai nāvei pieminēta garāmejojot varbūt pāris reizi...

Mūža pēdējos gadus Marija kopā ar ģimeni pavadīja skaitstā sešsastabu dzīvoklī Valdemāra ielā 23. Slimība piespieda viņu atteikties no skolotājas darba, bet viņa tulkoja un muzicēja, priecājās par dēliem. 1925. gada rudenī atnāca nelaime – Anšlavam tika atklāta tuberkuloze, vecāki, savākuši visus līdzekļus, aizsūtīja viņu ārstēties uz Šveici. Ziemā stipri pasliktinājās arī Marijas stāvoklis, viņu aizveda uz Inčukalna sanatoriju. Viktors strādāja divās skolās, lai nopelnītu naudu sievas un dēla ārstēšanai. No sanatorijas uz Rīgu ceļoja vēstules. Arvien vairāk tajās ielauzās grūtsirdība.

Marija pakāpeniski atvadījās no dzīves un mīlestības. Viņa varēja pārņemt sev vienīgi to, ka nostājusies Viktora ceļā, domādama, ka divām mīlošām dvēselēm tas varētu būt kopīgs, taču katra dvēsele taču ir uz mūžīgo vientuļību nosodīta. „Es biju Tev nelaiša dzīves ērtība, ne viņas krāšņums,” rezumēja Marija. Un citā vietā: „Mana nelaime ir tā, ka Tu mani mīli, bet es nespēju Tevis interesēt, Tu mīli mani ar sirdi, bet prātam nav ierosmes, jo es eju taini un atklāti, bez slēpšanās, noklusēšanas, intrīgām.” Viņas brīnišķīgais sapnis – iemiesot mīlestību garīgā un cēlā laulībā – nebija realizējies, jo viņa neesot bijusi līdzvērtīga Viktoram. Radītā mūzikai un mīlestībai, viņa savu dzīvi tika ziedojuši ikdienas rūpēm. Tomēr viņa bija pateicīga Viktoram par neparastajām un spēcīgajām jūtām, ko viņš Marijai bija iedzudinājis uz visu mūžu. Viss bija bijis tā, kā tam jābūt. Viktora bagātājam radošajam un aktīvajam garam Marijai bija devusi savu pašreizējo dzīvo un aizrautīgo dvēseli. Un ne jau tikai viņam. Mīlestība pret Mariju bija pats skaitstākais un lielākais piedzīvojums arī citu viņas draugu dzīvē. Marija spēja radīt ap sevi pasauli, kurā galvenais bija gara kultūra, personības attīstība, sevis iepazīšana.

Dēlus viņa vairs nesatika. Toties Viktors bija klāt savas sievas pēdējās dzīves stundās, kad viņai vien dzirdamā mūžības zvani brīnumainā melodija pavadīja Mariju nāvē. 1926. gada 27. jūnija rīts uzausa jau bez viņas.

Sāpīgu apmierinājumu Viktors guva, vērojot, kā lepnais un atturīgais Anšlavs raudāja pie mātes zārka, nekauvērdamies savu asaru. Pats Eglītis nekad neaizmīrsa Mariju, viņš tai veltīja dzeju krājumu „Dievu sūtne”, turēja viņas ģimēni savā tuvumā, sagādādamas savai jaunajai sievai Hildai Vīkai daudz rūgtu brīžu. Eglītis jutās dīzs un nemandīgs, viņš zaudēja draugus un guva arvien jaunus ienaidīkus. Vislielākais dārgums dzīvē tomēr bija viņa brīnišķīgā, Marijas dzemdēte dēli. Droši vien par tiem viņš arī domāja, mocekļa nāvē izpērkot savus šīs zemes grēkus un kādreizējo lepro iedomību.

Anšlavs un Vidvuds nodzīvoja garu mūžu – tikai katrs savā pasaules malā. Izcilākais latviešu trimdas rakstnieks Anšlavs Eglītis nomira 87. mūža gadā Losandželosā, viņa jaunākais brālīs – jurists, mūziķis, kas padomju laikā bija cietuma skolotājs, Vidvuds Eglītis – nomira 90 gadu vecumā Rīgā.

Edvards Virza